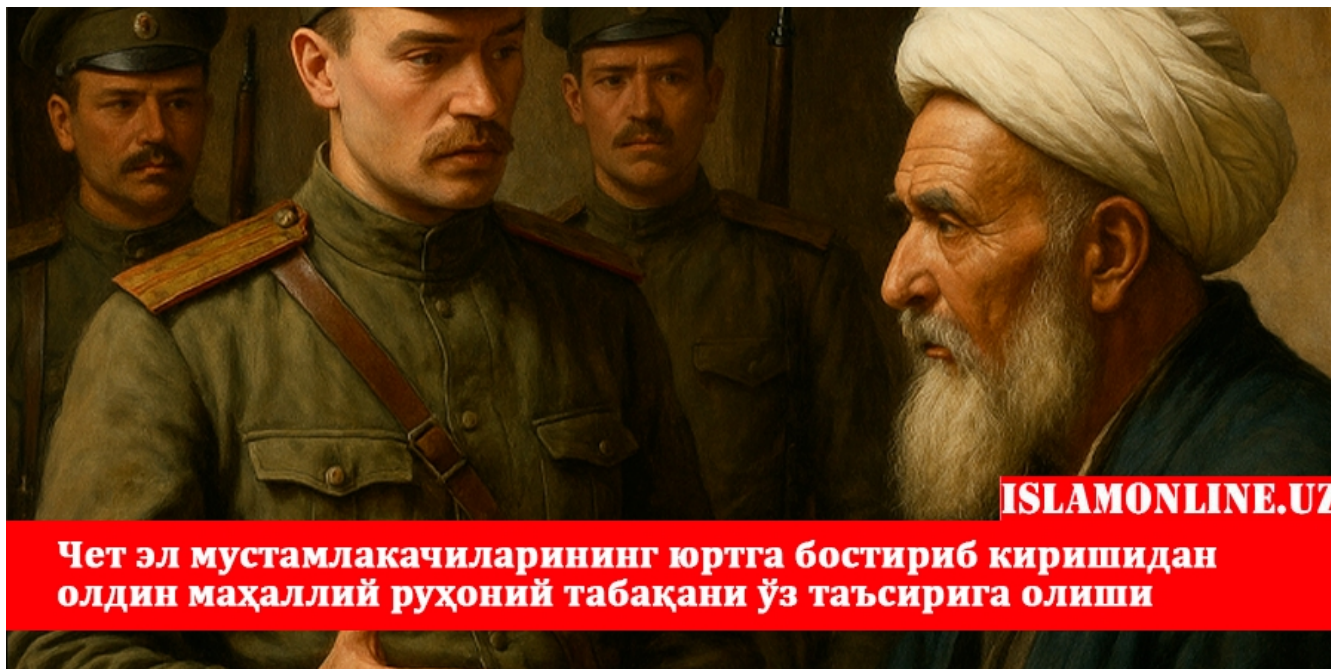

Мустамлакачилик фақат ҳарбий зўравонлик билан эмас, балки сиёсий-маънавий тайёргарлик билан амалга оширилади. Жумладан, бирор ҳудудни ишғол қилишни мақсад қилган ташки қучлар аввал ўша жамиятнинг эътиқодий ва маънавий тузилишига кириб боришга, унинг ички устунларини емирадиган воситаларни ишга солишга ҳаракат қилади. Бунда руҳоний табақа, яъни уламолар, шайхлар, муфтиёт ва тарикат пешволари алоҳида мақсадга айланади.

Бу мақолада Ўрта Осиёда рус мустамлакачилиги (XIX аср) мисолида шу стратегия таҳлил қилинади: чет элликлар қандай қилиб маҳаллий дин пешволарини ўз таъсирига олишга ҳаракат қилган ва бунинг оқибатлари қандай бўлган?

Уламолар — жамиятнинг фикрий таянчи

Ўрта Осиёда исломий уламолар нафақат диний илм ўргатувчи, балки ижтимоий фикр раҳнамоси, ахлокий устоз ва сиёсий йўлбошчи вазифасини бажарарди. Улар халқ ичида ҳурматга эга бўлиб, ҳукмдорлар ҳам улар билан маслаҳатлашишга мажбур эдилар. Бинобарин, улар мустамлакачилар кўз ўнгида асосий “таъсир объекти” бўлган.

2. Руслар ва ислом руҳонийлари: илк алоқалар ва стратегик ёндашув

XIX асрда Россия империяси Туркистонга бостириб киришни режалаштираётганда, бир неча муҳим ҳаракатларни амалга оширди:

Маълумот йиғиш ва таржима ишлари

- Жанубий Россиядаги туркий уламолар ва татарлар орқали Ўрта Осиё уламолари ҳақида маълумот йиғилди.
- Ислом тарихи, фикх, тасаввуф ва тарикатлар тўғрисидаги манбалар рус тилига

Муаллиф:

22.05.2025 07:15 -

таржима килинди.

- Бу уларга маҳаллий уламоларнинг кучли ва заиф нукталарини аниклаш имконини берди.

“Итоаткор” уламоларни кўллаб-қувватлаш

- Россия маъмурияти факат “хокимиятга қаршилиқ қилмаслик” сиёсатида бўлган уламоларни танлаб олиб, уларни мадрасаларга, қозиликка, муфтиликка тайинлашни рағбатлантирди.
- 1880-йилларга келиб, Тошкентдаги ва бошқа марказлардаги баъзи муфтилар ва қозилар Россия сиёсатига лоял (садоқатли) бўлган шахслардан тайинланди.

Тарикатларни инструментализация қилиш

- Хусусан, Яшнобод ва Кўкон атрофидаги нақшбандий шайхлар Россия маъмурияти билан ҳамкорлик қилган ҳолда халқни “жанг қилмаслик”га чақирган ҳоллар маълум.
- Чет элликлар тасаввуфни халқнинг “тез таъсирланувчи ҳиссий нуктаси” сифатида ишлатганлар.

Ахборот, контрол ва инкор стратегияси

Россия маъмурияти шундай сиёсат юритдики:

- Қаршилиқ қилувчи уламолар ё “сиёсий экстремист” деб нишонга олинди, ёки жамиятдан ажратилди.
- Уларга қарши бошқа уламолар орқали жирканиш, ёмон ном чиқариш сиёсати юритилди.
- Шу билан бирга, аҳамияти камроқ бўлган масжидлар, мадрасалар ва айрим муршидларнинг фаолиятига ташвиқот учун рухсат берилди, “дин эркин” каби кўрсатилди.

Умумий стратегия: муқаддаснинг нейтраллашуви

Чет элликлар маҳаллий руҳоний қатламни икки гуруҳга бўлиб:

- Итоат қилувчиларни — кўллаб, давлат идораларига яқинлаштирди, айти пайтда
- Итоат қилмасликни — “огриқли нукта” сифатида енгилга қилишди.

Бу билан улар умматнинг маънавий иммунитетини заифлаштириш, элликлар юзидаги муқаддаслик ва ишончни эътиқодий нейтраллаштиришга эришдилар.

Чет элликлар (хусусан, Россия мустамлакачилари) ҳарбий ҳаракатлардан аввал ақллар ва қалблар устидаги назоратни ўрнатиш мақсадида маҳаллий руҳоний табақага қаратилган юмшоқ, лекин мақсадли стратегияни қўллаганлар. Бу эса умумий дин, миллат ва маданиятни енгилда ҳал қилувчи омил бўлган.

Сабок:

Ҳар қандай замонда мустамлакачиликка қарши қураш факат қурол билан эмас, саҳиҳ ақида, мустақил илм ва динни давлатдан мустақил сақлаш билан олиб борилади.

Абу Муслим тайёрлади

Чет эл мустамлакачиларининг юртга бостириб киришидан олдин маҳаллий руҳоний табакани ўз таъ

Муаллиф:

22.05.2025 07:15 -
